

Вадим Дияк,

кандидат педагогічних наук, доцент
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ПРИКОРДОННОГО ВІДОМСТВА

У запропонованій статті автором представлено аналіз наукових літературних джерел щодо проблеми соціально-економічної підготовки у вищих навчальних закладах загалом, та у вищому військовому навчальному закладі прикордонного відомства зокрема. Здійснено інтерпретацію понять соціально-економічна підготовка, неперервна освіта, а також представлено їх на засадах системного підходу. Охарактеризовано проект створення нового концепту системи соціально-економічної підготовки.

Ключові слова: соціально-економічна підготовка, персонал, система, безперервна освіта.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Внутрішньодержавні тектонічні процеси, пов'язані зі зміною соціально-економічних і політичних координат розвитку України в результаті Революції Гідності та військової агресії, потребують якісно нових підходів щодо охорони та захисту державного кордону, що сформульовано у вересневій редакції 2015 року «стратегії національної безпеки України». Затверджена стратегія визначає основні принципи реформування ДПСУ, серед яких гуманітарна складова займає не останнє місце.

Отже, сучасна світова геополітична ситуація провокує в тому числі і на державному кордоні України загрози, які носять комплексний характер, що зумовлено ускладненням процесу протиборства і залежністю від параметрів загроз в інших сферах, а саме в соціальній, політичній та економічній. Відповідно, адекватно вирішувати ці загрози в сучасних умовах можуть лише фахівці, у яких сформовані не тільки професійні компетентності але й якісно новий тип соціально-економічного мислення.

У цьому контексті особливого значення набуває проблема розробки системи соціально-економічної підготовки в процесі безперервної освіти прикордонного відомства, що є умовою формування способу мислення і діяльності, світоглядної позиції, стійких морально-естетичних ідеалів та розвиток ідейних переконань, вміння розпізнавати пропаганду та створювати контрпропаганду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій у яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Ретроспективний аналіз досліджень представленої проблеми, знайшов своє відображення у працях науковців різних педагогічних шкіл. Дослідження соціальної компетентності особистості було предметом вивчення у сферах філософії, психології й педагогіки. Методологічні засади зазначеної проблеми в тій чи іншій мірі висвітлено у працях К. Абульханової-Славської [1], О. Асмолова [4], Л. Виготського [6], В. Давидова [8], В. Шадрикова [16] та інші. У вітчизняній педагогічній думці проблему формування соціальної компетентності та соціально-економічної культури досліджували І. Зарубінська [10], А. Дзундза [9].

Особливий інтерес викликають дисертаційні дослідження з проблем формування економічної культури у майбутніх офіцерів прикордонників (Ю. Балашова [5], К. Тушко [15]).

Проблема безперервної освіти була предметом дослідження таких науковців як В. Аношкіна [2], В. Луговий [11], Н. Ничкало [12], Л. Сігаєва [14]. На заході дослідженням проблем неперервної освіти займались Дж. Керролл [17], М. Ноулз [18], Р. Дейв [20] та інші.

Мета статті – науковий аналіз компетентнісного підходу у системі соціально-економічної підготовки офіцерів прикордонного відомства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Саме аналіз західних досліджень, заслуговує на особливу увагу, адже практика педагогічних пошуків стосовно проблем неперервної освіти там налічує не один десяток років, перша стадія розвитку сучасних концепцій неперервної освіти почалася у 50–60-х

роках ХХ ст. Західні дослідники зазначають, що безперервна освіта виступає як інноваційний організаційний принцип освіти, який спирається на психолого-педагогічну ідею формування особистості й зумовлений створенням відповідних систем освіти та виховання, які мають стати відкритими для людей будь-якого віку і статусу, супроводжувати людину впродовж усього життя, сприяти її постійному розвитку, залучати до неперервного процесу оволодіння знаннями, а у разі необхідності – надавати можливості нової підготовки в умовах зміни умов життєдіяльності, стимулювати самоосвіту [17, с. 181–212]. Знаннєва парадигма освіти вже не відповідає «потребам сучасної економіки та цивілізації». Усунення цієї проблеми є однією з важливих цілей модернізації української освіти і формулюється, як досягнення нової сучасної якості освіти. Не виключенням є і освіта у вищих силових відомств взагалі та прикордонного відомства зокрема. Системність неперервної професійної освіти, що побудована на ступеневій основі, дає можливість гнучко й оперативно реагувати на зміну потреб суспільства, соціальних груп і окремих особистостей [7, с. 5].

Дотепер вважалось, що якщо випускник продемонстрував відмінні знання, то його якість підготовки є вищою порівняно з іншими. Це твердження правильне лише частково. Сучасні дослідження підтверджують, що успіх у фінансовому розумінні лише на 15% зумовлений знаннями своєї професії, а на 85% – умінням спілкуватися з колегами, схилити людей до свого погляду, рекламувати себе і свої ідеї, тобто з особистими рисами. Можна констатувати, що оцінка якості підготовки випускника освітньої установи за його знаннями та вміннями, які він виявляє на поточних і підсумкових іспитах, неадекватно характеризує справжній рівень його готовності до успішної професійної діяльності. Сьогодні важливим стає не лише опанування престижної професії, і навіть не певної професії, а досягнення певного освітнього й культурного рівня, набуття певних компетенцій з метою підвищення конкурентоспроможності на ринку праці. [13, с. 447–448] Тому, саме соціально-економічна підготовка спрямована на формування соціальних компетенцій, які в свою чергу дають можливість досягти необхідного освітнього та культурного рівня, необхідної

мовленнєвої підготовки. Як влучно зазначає канадський дослідник А. Рос: «Я вірю, що та освіта є гуманітарною, яка звільняє людські думки від кайданів, які «приковують» її лише до своєї спеціальності, звільняє людину, щоб вона відчула радість мислення і розмови, звільняє, щоб людина побачила світ крізь потужний мікроскоп або як «склепіння з багатокольорових скелець» [21, с. 96].

Проведений нами аналіз професійної підготовки засвідчив, що під час освітнього процесу досить часто остання абсолютизується за рахунок інших видів підготовки, у тому числі соціально-економічної. Курсанти та слухачі повсякчас виконують великий обсяг службових обов'язків, що негативно впливає на формування соціально-економічних компетентностей, у зв'язку із виникненням браку часу на відповідну підготовку, яка досить часто носить формальний характер. Деякі керівники підрозділів (навчальних груп) недооцінюють значення соціально-економічної підготовки і вона сприймається вкрай спрощено, як сума знань не зовсім потрібних у оперативно-службовій діяльності.

Результати дослідно-експериментальної роботи проведеної на великому емпіричному матеріалі, дали змогу виявити й інші проблеми: недостатній ступінь усвідомлення практичного значення соціально-економічних знань у професійній діяльності. Так, наприклад, результати аналізу відгуків на випускників НАДПСУ свідчать, що їм бракує знань та умінь для здійснення соціологічного аналізу взаємовідносин в середині колективу (23,6%), знань про соціальні процеси для формування статутних взаємовідносин у підрозділах органів охорони державного кордону (17,2%), знань економічного аналізу для визначення ефективності використання засобів, які виділяються для оперативно-службової та повсякденної життєдіяльності підрозділів (12,4%), іноді існує брак знань соціально-політичного характеру для оцінки ситуації, яка виникає на кордоні (16, 9%).

Спираючись на наведені матеріали досліджень, нами було виявлено суперечності, вирішення яких дасть змогу створити концепт нової – актуальної систем соціально-економічної підготовки в НАДПСУ. Найперша суперечність

між попередньою концепцією розвитку ДПСУ та новою воєнно-політичною реальністю, а саме, необхідність не лише охороняти а й захищати кордон, що передбачає зміну професійної підготовки на нові рейки, де акценти будуть зміщені в сторону більшої мілітаризації. Друга суперечність між в багатьох випадках бінарною свідомістю майбутніх та вже діючих офіцерів і необхідністю перебудови світорозуміння відповідно до вимог сьогодення. Для того, щоб розв'язати ці суперечності, необхідно привести процес викладання соціально-економічних дисциплін у відповідність до вимог сьогодення.

У цьому контексті, виникає необхідність створення якісно нового концепту соціально-економічної підготовки. В його основі слід покласти, на нашу думку, необхідність формування таких компетентностей, як соціальних так і економічних, які б не вступали в суперечність із професійними, і стали б інтеграційною цілісністю із останніми. Включити у концепт умови, що необхідні для створення такої національної самосвідомості, яка б виключала можливість співіснування її із колишньою пострадянською. Іншими словами, нові соціальні компетентності повинні з необхідністю заперечувати посттоталітарну амбівалентність (паралельна орієнтація особистості на цінності, що взаємовиключають одна одну). Посилення ідеологічної складової з метою виявлення антидержавницьких тенденцій і настроїв.

Формування посттоталітарних, а скоріше культивування і пролонгація радянських соціальних цінностей, повинна бути повністю не просто замінена, а умовно кажучи «знищена». Іншими словами, новий концепт соціально-економічної підготовки має включати формування соціальних компетентностей наступного «нового» покоління. Вони мають на якісно новому рівні формувати професійний соціальний інтелект та психологічну гнучкість. Ці складові є однією з основних умов можливості протистояти пропаганді та здатності створювати контрпропаганду. У зазначеному контексті, нам ще буде необхідно проаналізувати причини і наслідки тих явищ які виникли у середовищі первинних колективів у ДПСУ, особливо на сході України. Метою такого моніторингу мають стати розробки конкретних програм у новій моделі

соціально-економічної підготовки, що дадуть можливість реагувати на проблеми у соціальному середовищі не постфактум, а «грати» на випередження.

І нарешті слід вмонтувати в модель системи соціально-економічної підготовки за зразком найрозвиненіших країн світу, зокрема країн-членів НАТО, формувати вміння здійснювати моніторинг соціального середовища.

Здатність персоналу Державної прикордонної служби України до професійної діяльності у повному обсязі можлива за умов вміння актуалізувати набуті соціально-економічні компетентності. Останнє можливе лише за умови створення безперервної соціально-економічної підготовки, яка є сукупністю взаємопов'язаних структурних і функціональних компонентів навчання, підпорядкованих загальним цілям професійної підготовки.

Теоретичний компонент системи підготовки визначає комплекс понять, цілей, завдань, закономірностей, функцій, складових, які характеризують сутність досліджуваного явища. Він будується з урахуванням структурних елементів системи соціально-економічної підготовки в умовах безперервної освіти курсантів та слухачів у вищому закладі освіти прикордонного відомства. В основу побудови зазначеної системи покладено єдність наступних компонентів: системно-елементного, що дає відповідь на запитання, з яких складових (елементів і компонентів) складається система; системно-структурного, який розкриває внутрішню організацію системи, способи взаємодії її елементів; системно-інтегративним, який розкриває джерела, фактори збереження, удосконалення і розвитку системи; системно-історичним, який розглядає питання виникнення системи, етапи її розвитку й історичну перспективу.

Висновки. Детальний аналіз наукових праць з тематики безперервної освіти в Україні, а також теоретико-методологічних засад військової освіти свідчить про те, що система соціально-економічної підготовки офіцерських кадрів є дещо недосконалою. Із протиріч, що виникають у системі професійної військової освіти, витікає необхідність розробки таких теоретичних підходів до навчання слухачів та курсантів ВВНЗ прикордонного відомства, що ґрунтується

на культурно-історичному, професійному, життєвому та інших видах досвіду. Саме тому проблема усунення суперечностей та протиріч у системі соціально-економічної підготовки потребує більш детального вивчення та застосування відповідної методики щодо її удосконалення. Завдання не є легким. Проте без його розв'язання неможлива цілісна оцінка результативності професійної підготовки слухачів та курсантів ВВНЗ прикордонного відомства.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми соціально-економічної підготовки слухачів та курсантів ВВНЗ прикордонного відомства. Подальшого дослідження потребують такі напрями, як дослідження можливостей функціонування системи соціально-економічної підготовки слухачів та курсантів ВВНЗ прикордонного відомства у діалектичній взаємодії з іншими системами їх безперервної підготовки.

Список використаної літератури

1. Абульханова-Славская, К. А. Психология и сознание личности (Проблемы методологии, теории и исследования реальной личности) : избран. психол. тр. / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Нальчик, 1996. – С. 247–281.
2. Аношкина, В. Л. Инновационные процессы в непрерывном образовании. Культурологический анализ : дис. ... канд. филос. наук: 24.00.01 / Аношкина Вера Львовна. – Ростов н/Д, 1999. – 217 с.
3. Арнаутов, М. И. Историко-педагогический анализ становления и развития системы непрерывного педагогического образования / М. И. Арнаутов, Н. К. Сергеев // Педагог: наука, технология, практика. – 2001. – № 2(11). – С. 5–15.
4. Асмолов, А. Г. Психология индивидуальности: методологические основы развития личности в историко-эволюционном процессе / А. Г. Асмолов. – М., 1986. – 329 с.
5. Балашова, Ю. В. Педагогічні умови формування економічної культури у майбутніх офіцерів-прикордонників : дис. ... канд. пед. наук : 20.02.02 / Ю. В. Балашова. – Хмельницький, 2002. – 180 с.
6. Выготский, Л. С. Сочинения : в 6 т. / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1984. – Т. 4. – 424 с.
7. Гулай, О. Неперервна освіта – умова формування висококваліфікованого фахівця // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. 2010. – Вип. 26. – С. 3-

10.

8. Давыдов, В. В. Понятие компетентности с позиций развивающего обучения / В. В. Давыдов // Современные подходы к компетентностно-ориентированному образованию : материалы семинара. Мегапроект «Развитие образования в России» / ред. А. В. Великанова. – Самара : Профи, 2001. – С. 4–12.

9. Дзундза, А. І. Соціоекономічна культура майбутніх фахівців. Теоретичний аспект – Донецьк: Норд Комп'ютер, 2004. – 484 с.

10. Зарубінська, І. Б. Психолого-педагогічні умови формування соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів / І. Б. Зарубінська // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2009. – Вип. 26. – С. 107–111.

11. Навчальний процес у закладах системи перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів: досвід та проблеми : зб. наук. та наук.-метод. пр. / ред. : В. І. Луговий; І. В. Розпутенко, В. Г. Понеділко ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К., 2004. – Вип. 1. – 183 с.

12. Ничкало, Н. Г. Неперервна професійна освіта як світова тенденція // Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз. – Черкаси: ВІБІР, 2000. – 322 с.

13. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін. ; за ред. З. Н. Курлянд. – К. : Знання, 2007. – 495 с.

14. Сігаєва, Л. Неперервна освіта для ціложиттєвого розвитку особистості людини: історико-педагогічний аспект // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2008. – № 1. – С. 146–158.

15. Тушко, К. Ю. Теоретико-методологічні засади формування економічних компетенцій майбутніх офіцерів-прикордонників / К. Ю. Тушко // Збірник наукових праць № 44. Частина II / гол. ред. В. О. Балашов. – Хмельницький : Вид-во Нац. академії Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, 2008. – С. 132–134.

16. Шадриков, В. Д. Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентностный подход / В. Д. Шадриков // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 8. – С. 26–31.

17. Carroll, J. Developing the Blacksburg Electronic Village / J. Carroll, M. B. Rosson // Communications of the ACM. – 1996. – № 39 (12). – P. 69–74.

18. Knowles, M. S. The adult learner: the definitive classic in adult education and human resource development ./ M. S. Knowles, E. E. Holton, R. A. Swanson. – 6-th edition. – London ; N. Y. : Elsevier Butterworth Heinemann, 2005. – 378 p.

19. Carroll, J. Getting around the task-artifact cycle: How to make claims and design by scenario / J. Carroll, M. B. Rosson // ACM Transactions on Information Systems. – 1992. – № 10 (3). – P. 181–212.

20. Dave, R. H. Foundation of Lifelong Education: Some Methodological Aspects // Foundation of Lifelong Education. – Hambourg, 1976. – P. 34.
10.<http://www.ec.europa.eu/education/policies/III/life/memoen.pdf>.

21. Ross, A. M. Some considerations of the antithesis between a liberal and a technical education / Alex M. Ross // The Vocational Aspect of Education. – 1953. – Vol. 5. – № 11. – P. 96–105.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент, Тушко К.Ю.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2016

Дьяк В. Реализация компетентностного подхода в системе социально-экономической подготовки офицеров пограничного ведомства

В предлагаемой статье автором представлен анализ научных литературных источников по проблеме социально-экономической подготовки в высших учебных заведениях в целом, и в высшем военном учебном заведении пограничного ведомства в частности. Осуществлена интерпретация понятий социально-экономическая подготовка, а также представление ее на основе компетентностного подхода. Дана характеристика проекта создания нового концепта системы социально-экономической подготовки.

Ключевые слова: *социально-экономическая подготовка, персонал, система, непрерывное образование.*

Dyak V. Implementation of competency approach in socio-economic training system of officers of border guard agency

In this article the author presents an analysis of the scientific literature on the issue of socio-economic training in higher educational institutions in general and in the higher military educational institution of border agencies in particular. Done interpretation of concepts of social and economic training as well as its representation on the basis of a systematic approach. Characteristics of Projects to create a new concept of socio-economic training.

Keywords: *Socio-economic training, personnel system, continuous education.*